

рівень виконавсько-професійних вимог до співаків-бандуристів, малих та великих ансамблевих форм, проте за цих умов бандура не втратила статусу національного музичного символу. Незважаючи на процеси удосконалення, інструмент – бандура все ж залишається, насамперед, інструментом, що супроводжує спів виконавця. Тому актуальним залишається визначення чіткої ієрархії співвідношення вокальної та інструментальної складових у бандурному репертуарі, аналіз їх розвитку та взаємовпливу на розвиток християнського світобачення слухачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Д. Українська культура: Лекції / Д. Антонович. – К.: Либідь, 1993. – 406 с.
2. Бобечко О. Перші жінки-бандуристки України // Наукові записки ТНПУ ім.В.Гнатюка та Національної музичної академії України ім.П.Чайковського. Сер. Мистецтвознавство. – Тернопіль: К., 2006. – Вип.1(16). – С.7-11.
3. Грисюк О. Структурно-функціональний аналіз процесу формування музичної культури особистості // О. М. Грисюк // Наук. запис. Ніжин. держ. пед. ін-ту ім. М. В. Гоголя. – 1997. – С. 33 – 37.
4. Дутчак В. Г. Аранжування для бандури. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей «Музичне виховання» та «Музичне мистецтво» – Івано-Франківськ, 2001. – С. 92

Іван КАТИНСЬКИЙ

аспірант Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Тернопіль, Україна

zonavecir123@gmail.com

ЩЕДРІВКИ ХРИСТИЯНСЬКОГО ЗМІСТУ У СПІВОЧИХ СЕРЕДОВИЩАХ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

***Анотація.** Простежено за способами християнізації сюжетів щедрівок Західного Поділля на рівні заміни язичницьких образів і персонажів біблійними. Проаналізовано формотворення щедрівок від часів присутності в них простої періодичності до переходу їх у складнопідрядні речення. Звернено увагу на сюжети та принципи формування щедрівок-новотворів.*

***Ключові слова:** щедрівки християнського змісту, способи формотворення, головні образи й персонажі, співочі середовища.*

Актуальність дослідження. Щедрівки християнського змісту почали потрапляти в поле зору вчених-музикознавців лише в період відновлення держави Україна. Адже до цього часу (в період панування на українських землях радянської влади) творчість, пов'язана з християнством, була строго забороненою комуністичним режимом. Вона могла лише відверто висміювати християнську релігію й безбожно її критикувати. Здавалося б, що, на основі атеїстичної ідеології, християнських елементів у народній творчості не було взагалі. Й лише на початку 1990 років українські вчені звернули увагу на християнізовані сюжети в щедрівках як на органічну складову календарно-обрядової творчості. Особливо – на пісні зимового циклу, складовою яких є й щедрівки християнського змісту.

На християнізацію сюжетів щедрівок уперше звернули увагу українські вчені-етномузикознавці Філарет Колесса [7], Софія Грица [1], Анатолій Іваницький [2; 3], Олег Смоляк [5], Любов Іваночко-Кудярска [4]. Але їхня увага була звернена лише на присутність у деяких з них образів християнських святих Ісуса Христа, Богородиці, апостолів Петра і Павла. А співдію їхніх сюжетів із формотворчими складовими взагалі не розглядали.

Мета дослідження – проаналізувати сюжети щедрівок християнського змісту, які побутують у Західному Поділлі як на рівні присутності в них біблійних святих, так і на їхній співдії зі структуротворчими складовими.

Починаючи з часу повсюдного поширення християнської релігії на українських землях, сюжети традиційних щедрівок набувають дещо іншого смислового наповнення (місце головних персонажів – господаря, господині та їхніх дітей чи сонця, місяця і зірок займають християнські святі Ісус Христос, Богородиця, святі апостоли Петро і Павло). Ця заміна насамперед була зумовлена нашаруванням нових (християнських) свят на старі (язичницькі) Насамперед це стосувалося свят Різдва Христового та Його Богоявлення. Адже до останнього й прикріплені щедрівки, і саме завдяки його ідеологічному наповненню ці пісні збагатилися християнізованими сюжетами., а водночас й пристосовувалися до традиційного чи нового формотворення. Хоча ще на початку ХХ сторіччя, як свідчать друковані джерела, у Західному Поділлі домінували стародавні форми, у які вкладалися християнізовані словесні тексти щедрівок.

Найпоказовішою серед них є щедрівка «Пан господарю, вставай з постелі», записана в с. Озерні Зборівського району Тернопільської області від Шкільної Павлини Дмитрівни, 1938 р. н. . У щедрівці розповідається про побажання господареві Божої ласки та опіки всім членам родини. У ній відчутна заміна язичницької лексики християнською. За формотворчою структурою, щедрівка укладена в одне музичне речення із внутрішнім приспівом і повторенням його другого сегмента. Таке формування Анатолій Іваницький називає «простою періодичністю» (Іван. Муз. Фолькл.). Зауважимо, що така форма належить до найдавніших в українському календарно-обрядовому фольклорі. Доказом цього є ритмічна матриця цієї щедрівки. Адже якщо в основу музичного речення покладено типову для пісень цього жанру ритмічну модель об'єднання (.....), то приспів побудований на подвійному ритмічному об'єднанні (....). Саме таким чином він контрастує з ритмічною моделлю строфи і тим стає передвісником появи у щедрівках складносурядності у їхньому формотворенні. (Див приклад 1).

Приклад 1

Пан господарю, вставай з постелі

До сьогодні в селах і містечках Західного Поділля збереглися з християнськими персонажами щедрівки, які вже побудовані на сурядному співвідношенні двох музичних речень. Найпоширенішою серед них є щедрівка «В полі, в полі плужок оре», записана в селах Іванівка Зборівського, Угринів Козівського, Дичків Тернопільського, Мужилів Підгаєцького районів Тернопільської області. Її сюжет позначений нашаруванням християнських персонажів на язичницькі. Адже замість господаря, господині та їхніх дітей, тут присутні Господь, що оре плугом, Його Мати їсти носить, а святі Петро і Павло Йому допомагають. Саме така лексична заміна персонажів вказує на християнізацію традиційних щедрівок і перехід їх у групу церковних.

Зауважимо, що способи формотворення таких щедрівок укладені в давні традиційні форми. У них наявне сурядне зіставлення двох музичних речень: перше з яких укладене у двосегментну побудову (строфа), а друге (приспів) – у чотирисегментну. У композиційному розгортанні мелодії відіграє домінуючу роль саме приспів, який з часом у деяких щедрівках перетвориться в складнопідрядне поєднання двох речень.

Поєднання двох автономних музичних речень сформувалося, на нашу думку, в той історичний період, коли праукраїнці почали з'єднуватися у великі роди й місце головного духівника (волхва) почав займати старійшина роду. Саме він потребував гуртової підтримки в проведенні обрядового дійства, тому відтворював головні побажання родині, а учасники гурту своєю лексикою – смисл свята Щедрого Святого вечора. Його старовинність характеризує ще й серіаційний спосіб розгортання ритмоінтонації. (Див. приклад 2.) Таке формотворення збереглося в традиційних західноподільських щедрівках до сьогодні.

Приклад 2.

В полі, в полі плужок оре

У період запровадження християнської релігії в Україні у щедрівкових сюжетах відбуваються зміни: язичницьких персонажів замінюють християнські. І саме з цього часу в їхнє фотмтворення починають проникати підрядні

зіставлення двох або чотирьох музичних речень. Тому вони, зазвичай, формувалися за матрицями середньовічної барокової поезії, якій була властива римована складнопідрядна строфа. Саме остання почала активно проникати в народну поетичну творчість, зокрема й у календарно-обрядову. Тому з цього часу складносурядне зіставлення двох або більше музичних речень трансформується в двовіршове чи чотиривіршове складнопідрядне поєднання. Це відбувалося завдяки додаванню до першого вірша строфи початкової лексеми з приспіву. Останнє його ж слово уже римується зі закінченням першого речення. (Див. приклад 3.).

Приклад 3.

Ой добрий вечір, господароньку

Саме таким способом відбувається перехід складносурядного формування в складнопідрядне.

Християнські мотиви нашаровувалися й на сюжети традиційних щедрівок, які формувалися завдяки поєднанню двох складнопідрядних музичних речень. Прикладом такого формотворення може послужити щедрівка «Там на річці на Йордані», що записана в м. Бучачі Тернопільської області від Могильницької Параскевії Лук'янівни, 1926 р. н. До речі, ця щедрівка поширена в багатьох співочих середовищах Західного Поділля. У ній розповідається про хрещення Ісуса Христа в річці Йордані.

На формотворчому рівні ця щедрівка представлена двома музичними реченнями, кожне з яких укладене в два сегменти. Таке структурне поєднання властиве щедрівкам давнішої фольклорної верстви. Адже воно побудоване на серіаційному способі розгортання мелодії. У таких щедрівках відсутній приспівний елемент. А це, ймовірно, означає, що виконавцями таких щедрівок були лише старійшини роду, а чи й уже всі учасники гурту.

У період утвердження християнських свят ченці монастирів, священники, а пізніше й керівники аматорських колективів оновлювали тексти і мелодії традиційних щедрівок новими, адаптованими до свята Богоявлення Господнього. Їхні твори повністю побудовані на християнських сюжетах і нових формотворчих обрамленнях. Тобто вони укладалася в дворядкові чи чотирирядкові строфи зі структуротворчим повторенням другого чи третього й четвертого музичних речень. Прикладом утворення нового тексту та його формування може послужити щедрівка «А на нашій Україні сяють зорі», записана в с. Угринові Козівського (тепер Тернопільського) району Тернопільської області від Мельник Орислави Дмитрівни, 1940 р. н. (Див. приклад 4.)

Приклад 4.

А на нашій Україні сяють зорі

В основу словесного тексту цієї щедрівки покладено сюжет, що розповідає про хрещення Іваном Хрестителем Ісуса Христа в йорданській воді. На честь цієї події християни повинні споживати освячену на Богоявлення воду й прославляти Сина Божого щедрівками. До речі, цей текст – новотвір. Про це свідчить його новітнє лексичне наповнення та традиційне дворядкове складнопідрядне формування. Адже останнє побудоване на простому періоді, що складається з двох музичних речень, друге з яких структуротворчо повторюється й таким чином творить трирядкову варіаційну форму АА'А''. Саме така структурна модель найчастіше використовується в українських народних піснях, насамперед у коломийкових. (посилання на Колессу). Тому автори щедрівок у пізніший період їхнього творення послуговувалися такими ж формотворчими матрицями, як у коломийках.

Отже, у співочих середовищах Західного Поділля виконуються щедрівки, в яких присутні біблійні персонажі: Ісус Христос, Богородиця, святі Петро і Павло. Здебільшого у сюжетах вони замінили язичницьких божків – Сонце, Місяць, Зірки, а то й господаря і його членів сім'ї. Такі метаморфози – яскравий приклад християнізації язичницьких сюжетів. Пізніше складали щедрівки зі сюжетами, що описують подію Богоявлення Господнього й обряд хрещення Ісуса Христа в річці Йордані. Останні сюжети найчастіше виконують у співочих середовищах Західного Поділля і є візитною карткою сучасних Богоявленських свят.

Література

1. Грица Софія. Українська фольклористика ХІХ – початку ХХ століття і музичний фольклор. . Нарис. – Київ-Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
2. Іваницький А. І. Українська музична фольклористика (методологія і методика). Навч. Посібник. – К.: Заповіт, 1997. – 392 с.
3. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість. Посібник для вищих і середніх навчальних закладів. – К.: Муз. Україна, 1990. – 334 с.
4. Іваночко-Кудярьська Любов.
5. Смоляк Олег. Щедрівки Західного Поділля. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – 280 с.
6. Колесса Ф. М. Ритміка українських народних пісень // Ф. М. Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С. Й. Грица. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 21–2233.
7. Колесса Ф. Українська усна словесність. – Львів: Накл. Фонду «Учітеся, брати мої», 1938.